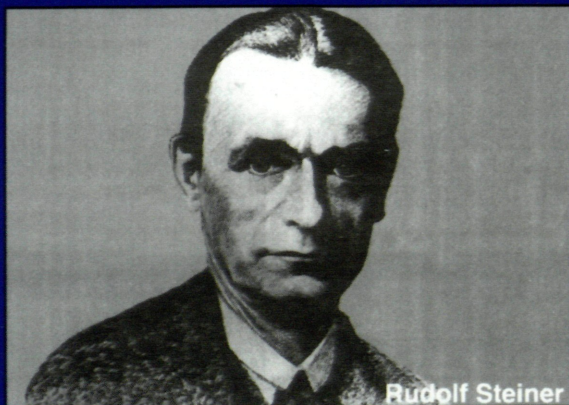

Az antropozófia – keresztyén szemmel

Okkultizmus, antropozófia,
Waldorf-pedagógia

Dr. Lothar Gassmann

Függelék
A Waldorf-pedagógiáról
Vándor Péter

Az antropozófia – keresztyén szemmel

**Okkultizmus, antropozófia,
Waldorf-pedagógia**

Dr. Lothar Gassmann

* * *

**Függelék
A Waldorf-pedagógiáról
Vándor Péter**

EVANGÉLIUMI KIADÓ

TARTALOMJEGYZÉK

2000 antropozófiai intézmény Németországban .	3
1. Aktuális helyzet	3
2. Az alapító	5
3. A meghatározás	9
4. A megismerés útja	10
5. A világtkép	16
6. Pedagógia, gyógyászat, mezőgazdaság, művészet	23
7. Antropozófia és New Age	30
* * *	
A Waldorf-pedagógiáról	33

* * *

„Az antropozófia – keresztyén szemmel” eredeti
címe és kiadója: Die Antroposophie aus
christlicher Sicht; idea-Dokumentation, 2/93

* * *

Német kiadás

© Dr. Lothar Gassmann

Magyar kiadás

© Evangéliumi Kiadó és Íratmisszió, 1999

ISBN 963 9012 94 7

A magyarországi jogok tulajdonosa és a kiadásért felel az
Evangéliumi Kiadó és Íratmisszió
1066 Budapest, Ó utca 16.
Felelős szerkesztő: Vohmann Péter

2000 ANTROPOZÓFIAI INTÉZMÉNY NÉMETORSZÁGBAN

A Világnézeti Kérdésekkel Foglalkozó Evangéliumi Központ jelentése

Stuttgart: Németországban több, mint 2000 intézmény működik antropozófiai alapon – az óvodától – a kertépítőig. Ezt jelenti a Világnézeti Kérdésekkel Foglalkozó Evangéliumi Központ (EZW), az antropozófiai „Info 3 Kiadóvállalat”-ra hivatkozva.

Az antropozófia Rudolf Steiner (1861–1925) tanain alapszik, és összeegyeztethetetlen a keresztényen hitttel. Az EZW jelentés szerint Németországban 320 (antropozófiai) Waldorf-óvoda, valamint 125 szabad Waldorf- és Rudolf Steiner-iskola működik. Hét óvoda és iskola az új tartományokban (volt NDK) található. Ezek mellett van nyolc kórház, 830 biológiai-dinamikus föld- és kertművelő üzem. A jegyzék továbbá öregotthonok, szanatóriumok, gyógypedagógiai intézetek, szociálterápiai intézetek, szakmai képzést adó és továbbképző intézmények, kultúrközpontok, folyóiratok és könyvkiadók címét is tartalmazza.

Az EZW adatai szerint az antropozófiai társaságoknak az egész világon 47000 tagjuk van. Ezek egyharmada Németországban él.

1. Aktuális helyzet

Az antropozófia terjedőben van. A biológiai-dinamikus földművelés, alternatív Weleda- és Wala-

gyógyászat, Waldorf-óvodák és Waldorf-iskolák virágkorukat élik. Az „új szellemiségre” törekvők, pl. a New Age mozgalom keretében, egyre nagyobb számban érdeklődnek az ezoterikus (okkult) és antropozófiai irodalom iránt. A fennálló társadalom alternatíváját kereső sok kritikusan gondolkodó ember – pl. a zöldek – előtt feltárulnak Rudolf Steiner gondolatai „A társadalmi szervezet hármasságáról” vagy „A kapitalizmuson és a kommunizmuson túli harmadik út”-ról.

Emellett feltűnő, hogy még azok között is, akik magukat „antropozófus”-nak nevezik, igen sokan vannak, akik mindenkelőtt az antropozófiai világépítmény *gyümölcseit* ismerik, *gyökereit* azonban alig. A „félantropozófusok” népes serege ez, amely mindent jónak talál mindaddig, amíg meg nem tudja, mi rejlik mögötte. Mert csak az tudja helyesen megítélni az egészet, aki ismeri egy mozgalom gyökereit, hátterét (így a gyümölcseit, az eredményeit is). A kettő egymástól el nem választható.

Mivel egy Waldorf-iskola közelében laktam, és kapcsolatban voltam zöldekkel és antropozófiai körökkel, ezért én is több éven át a „félantropozófusokhoz” tartoztam. Mindaddig, amíg nem vettem magamnak a fáradságot, hogy eredetiben elolvassam Rudolf Steiner írásait – mégpedig nagyon alaposan – több ezer oldalt. És akkor szemem elé tárult egy bámulatra méltó világkép. Világkép, amely az élő keresztyén hittel – amellyel időközben Isten megajándékozott engem – összeegyeztethetetlen volt. Az antropozófiai iratok és intézmények éveken át való tanulmányozásának

némely eredményét szeretném közreadni ebben az írásomban. Vázolom Rudolf Steiner életútját, megismerési útját és világnézetét, és annak keresztyén szemmel való megítélését. Azután megkísérlem megmutatni, milyen szerepet játszik az antropozófia a New Age mozgalom keretén belül. Ez a mozgalom azzal fenyeget, hogy megragadja a magán-, a társadalmi, sőt az egyházi élet számos területét. Részletesebben, mint ahogy ezen a helyen lehetőség van rá, foglalkoztam ezzel a problémakörrel a „New Age”-ről (Gassmann, L.: „New Age – Jön az egységes világvallás?”, Primo – Evangéliumi Kiadó) és az „Okkultizmus”-ról szóló könyveimben, valamint az „Antropozófia és a Biblia” c. tanulmányomban.

2. Az alapító

Rudolf Steiner, az antropozófia alapítója, 1861-1925-ig élt. Ki volt ez a férfi, akiről egyesek azt mondják: „a legnagyobb emberi tettet vitte véghez”, és aki „megtanított minket megérteni Isten legnagyobb tettetét” – mások viszont „keresztyén-ségen kívül álló lángész”-nek nevezik, „távol az evangélium forrásától”, amelyet „a lélek mélységében” kutat, és „megtalálja Lucifert”? Mi volt a jellemzője?

„Életutam” c. önéletrajzában beszél Steiner *korai érzékfőlötti tapasztalatokról*, amelyekkel kivívta környezetének értetlenségét. Az uralkodó materializmus teljesen ellenszenves volt számára, mert ellentmondásban állt az ő magasabb világgal kapcsolatos ismeretével. Mindenesetre ez nem akadályozta meg abban, hogy materialista és metafizikaellenes filozófusoktól, mint pl. Ernst

Haeckeltől és Friedrich Nietzschétől átvegyen bizonyos nézeteket, amelyeket azután a maga kibontakozó „szellemtudomány”-ának „magasabb szintjén” alkalmazzon.

Így például *Haeckel* materialista monizmusát (amely szerint minden *egyetlen* elvből – *Haeckel*-nél az anyagból származik) átvette, és „szellemi”, „spirituális monizmussá” formálta (minden a „szellemi”-ből származik). Ily módon terjesztette ki szellemi síkra a biológiai-materialista evolúció elképzelését. Így csinált *Friedrich Nietzsche* „Übermensch”-csé, illetve „magasabb rendű természeti ember”-re fokozódó emberéből „szellemi ember”-re fokozódó embert. És így – a hindu és buddhista források mellett – elsősorban *Nietzsche*-nek az „azonos visszatérése”-vel kapcsolatos nézetei adtak indítékot az ismételt földi életről, a reinkarnációról szóló tanításához.

Mint *Goethe* természettudományos írásainak kiadója, és a weimari *Goethe*-archívum munkatársa, *Steiner* intenzíven foglalkozott ennek a klasszikus írónak és költőnek természettudományos és filozófiai gondolatkincsével, hiszen a maga idejében ezen a területen *Goethe* jóval kevesebb elismerést kapott, mint költői munkásságáért. *Kant* számára a gondolkodás azt jelenti, hogy a jelenségeket elvont szintre lehozni és így elemezni, *Goethe* számára viszont a gondolkodás azt jelentette: fölemelkedni a jelenségek magaslátára, hogy bennük lakhassunk. És így a jelenségekbe, és a mögöttük álló *egyetlen* ideába való intuitív (ösztönösen megérező) elmerülés által – keletkezik az ismeret. Itt találkozunk a hindu világgéppel, az *Atman* és *Brahman*, mikro- és

makrokozmosz, egyéni lélek (individuális én) és világlélek kölcsönhatásával, amelyek misztikus elmélyülés által eggyé válnak. Mindenekelőtt Platonon keresztül hatolt be ez a gondolkodás a nyugati filozófiába.

Goethe továbbá kifejtette egy „ösnövény”-nek, mint érzékfölötti lénynek az elképzelését, amely mint fölérendelt idea, minden érzékelhető növényrendet magában foglal. Minden egyes növény, minden egyes jelenség csupán a mögötte álló ősalak metamorfózisa (átváltozása). Szellem és anyag egy egységet képez, amelyben a szellem a meghatározó elv. Steiner átvette ezeket az elképzeléseket, és továbbfejlesztette őket, de Goethétől eltérően nem állt meg a növénynél, hanem föltételezett az ember, sőt az egész kozmosz számára egy ősideát, amelyet az evolúciós fejlődés útján a maga tisztaságában kell elérni. A jelenlegi, érzékileg tudomásul vehető, látható ember csupán átmeneti fokozat a szellemi ember felé vezető hosszú úton. Az emberrel együtt az egész kozmosz is egy roppant hosszú ideig tartó folyamaton át a maga „szellemivé válása” felé tart.

A teozófia a Goethe által felvetett eszmék folytatása és kiformálása. 1900 körül Steiner csatlakozott a Teozófiai Társasághoz, és hamarosan – második felesége, Marie von Siverstől támogatva – a német szekció főtitkára lett. A Teozófiai Társaság – amelyet 1875-ben egy spiritiszta médium, Helena Petrovna Blavatsky alapított – a gnosztikus és ezoterikus (okkult) tanok tarka keverékét vallotta, amelyekről állítólag érzékfölötti módon „kapott kijelentést”. Steiner ezek közül

egyeseiktől belsőleg távol tartotta magát, és – saját szavai szerint – csak „saját kutató látásának” eseményeit tárta elő ennek a társaságnak a kezei között. De ha összevetjük Steiner „titkos tudományát” Blavatsky „titkos tanával”, akkor látjuk, hogy sok részletet átvett Blavatsky írásaiból, mint pl. az ember lényeges tagjaira, a világ keletkezésére és az evolúcióra vonatkozókat.

Természetesen voltak eltérések is, amelyek azután Steinernek a Teozófiai Társaságból való kiválásához, és saját *Antropozófiai Társaságának* megalapításához vezettek az 1913. esztendőben. A szakítás fő okául Steiner a teozófusoknál a sekélyes spiritizista jelenségek felülkerekedését, valamint a Nemzetközi Teozófiai Társaság elnöknője, Annie Besant által propagált állítólag testet öltött világmegváltót vagy „Krisztust”, az indiai Krishnamurtit adta meg. Steiner a közönséges spiritizmust elvetette, mint az érzékfölötti világgal való kapcsolat időszerűtlen formáját. Szerinte ez az „érzelmi lélek” elmúlt korszakához tartozik, most azonban már elkezdődött a „tudatos lélek” korszaka, amelyben az érzékfölöttivel való kapcsolatfelvétel a tudat, a logikus gondolkodás bevonásával és a szigorú fegyelem útján megy végbe. Steiner továbbá kifejlesztett egy saját krisztológiát (tulajdonképpen krisztozófiát). „A Krisztusnak” – ahogyan mondotta – központibb szerepet tulajdonított, mint amilyen az elsősorban keleti – brahmanizmustól és buddhizmustól meghatározott – teozófiai rendszerekben volt. Az éteri (érzékfölötti) látásról szóló tanításával elutasította egy Krisztus test szerinti visszajövetelét.

3. A meghatározás

„Teozófia” azt jelenti: „isten bölcsesség”, „antropozófia” pedig azt jelenti: „emberi bölcsesség”. Ezzel máris világosan kitűnik a hangsúlyeltolódás. Bár – ahogyan R. Frieling írja – az antropozófiában nem lehet az istenit és az emberit egymás ellen kijátszani. És mégis most a központba *„egy új lépés az embernek a saját lényé felől való tudatosodásában”* – egyfajta magasabb rendű *humanizmus*” kerül.

Így adódik az antropozófiának két klasszikus definíciója. A nyilvánosságnak szánt meghatározás így hangzik: „Az antropozófia olyan ismeret, amelyet az emberben a felsőbbrendű én (Selbst) hoz elő.” A beavatottnak szánt meghatározás pedig így van: „Az antropozófia a megismerésnek az az útja, amely az ember lényében levő szellemi el akarja vezetni a világmindenség szellemi részéhez.”

Az antropozófia tehát nem akart dogma- vagy tanrendszer lenni, hanem a megismerés egyik útja. És ezt a megismerést úgy akarja elérni, hogy az egyén, a mikrokozmosz összeolvadjon a világmindenséggel, a makrokozmoszsal. De immár nem a középkori dogmatikus misztika (egyházi tanítás) és érzések útján (ez megfelel a túlhaladott érzelmi lélek-korszaknak), hanem az én szabadságának és a tudattágításnak újkori útján (ez megfelel a tudatos-lélek korszakának). Hogyan fest a megismerésnek ez az útja?

4. A megismerés útja

Az antropozófiai megismerés útján járni azt jelenti: látnoki-okkult erőkhöz nyúlni. Kimerítően írja ezt le Steiner „Teozófia”, „A titkos tudomány körvonalai” és „Hogyan jutunk a felsőbb világok ismereteihez?” c. könyveiben, itt csak röviden vázoljuk. Előre bocsátom, hogy ez veszélyes út, még akkor is, ha figyelembe vesszük Steiner „Elővigyázatossági intézkedéseit.” Aki ezen jár, sőtét, sátáni kötelékekbe jut. Ezt világosan ki kell mondanunk.

A cél ugyanaz, mint más okkult rendszereknél, mint pl. a jóga útján, a gnosztikus úton, vagy pedig a rózsakeresztes meditációnál. Az embernek meg kell teremtenie önmagában az előfeltételeket ahhoz, hogy az érzékfölötti „szellemi világ”, ill. a szellemvilág beleáramolhassék. Ehhez egyre inkább ki kell kapcsolnia a külső érzékelést, és gondolatait, akaratát és érzéseit az érzékfölötti realitásokra kell összpontosítania. Steiner erre a célra a következő *fokozatokat* képezte ki:

1. „A szellemtudomány” tanulmányozása: Mindenekelőtt Steiner könyveinek „előítélettől mentes” olvasása. Három dolgot kell elérni:

a) A gondolati képzés az antropozófia területére,

b) lényünk átformálása önmagunk behelyezése által a felkínált tananyagba,

c) etikai képzés, hogy az etikai fejlődés lépést tudjon tartani az érzékfölötti titkok feltárulásával – tehát képzés, ahogy mondják, a hazugság, fantáziálás és fekete mágia ellen.

2. *Imagináció, elképzelés* (a latin *imago* = kép szóból): Miközben a lélek jelképes, szimbolikus elképzeléseknek, szavaknak, formuláknak vagy érzéseknek adja át magát, el kell szakadnia az anyagi világtól. Ismerjük ezt az eljárást a hindu meditációs és mantra-technikából (a mantrák mágikus szavak, szótagok). Bekövetkezik az „elmerülés magasabb fokú éberséggel.” Az ember ilyenkor „teljes tudatossága mellett két énré bomlik”. Ki kell „oltania magát”. Ez a harmadik fokozat előfeltétele.

3. *Inspiráció* (a latin *inspiratio* = belehelés szóból): Az anyagtól történt eloldódás után külső képekre és szimbólumokra nincs többé szükség. Fölemelkedünk egy „rejtett írás” elolvasásáig, és az érzékelhetőségtől mentes gondolkodásig. Az ember eljut a „belső hallás”-hoz. A felsőbbrendű én kapcsolatba kerül olyan szellemekkel, amelyek benne gondolkodnak, és az ő „asztráltestén” (csillagtest) dolgoznak. Mindez az érzékfölötti érzékelő szervek, az ún. „lótuszvirágok” kifejlésztése útján történik, amelyeket szintén a hinduizmusból ismerünk.

4. *Intuáció* (a latin „*intueri*” = szemlélődni): Míg az inspiráció azt jelentette, hogy kapcsolatba kerül az ember a szellemvilággal, addig az intuáció azt jelenti: „vele teljesen eggyé lenni, belsőségesen egyesülni” – s ez a további fokozat az érzékfölötti megismerés útján. A szellemi világ jelenségeit és összefüggéseit immár belülről értjük meg. Az ember mintegy egy szellemi lény szemével szemléli őket.

A következőkben jön „a mikrokozmosz és a makrokozmosz egymáshoz való viszonyának ismerete” (a hindu Atman és Brahman), majd a „makrokozmoszsal való eggyélétel”, és „az előző megtapasztalások lelki alaphangulatként való átélése”. Ezek a fokozatok nem következnek szükségképpen ilyen sorrendben, hanem átjárhatják egymást.

El kell ismernünk, hogy Steiner óv az alacsonyrendű médiumizmustól (spiritizmustól) és a gondolkodás kiiktatásával járó közönséges lát-nokságtól. Ezeket egy letűnt szellemi korszak (az érzelmi lélek) útjainak tekinti. De Steiner útja vajon annyira más? Nem kell-e már az első fokozatban kiiktatni a gondolkodást, amikor a steineri iratok „előítélettől mentes” olvasását követelik meg – és ezáltal teljes kitárulkozást az antropológiai tanok előtt? Aki ezen az úton elindul, és megnyitja önmagát ezeknek a tanoknak, az már *bent* van a steineri rendszerben, és többé képtelen azt kívülállóként kritikailag megítélni. Ez az egész további út az elszemélytelenedést (a személyiség feloldódását) és a kritikai gondolkodás kiiktatását, a „két én” keletkezését, önmaga „kioltását”, és a „magasabb világok” beáramlását szolgálja. Ami itt történik, azt lélektanilag skizofréniának nevezik (személyiséghasadás), amely a valóságérzék elvesztésével jár. Teológiailag nézve pedig nem más, mint a személyiség megnyitása a démoni hatalmak előtt.

A steineri rendszer *autoriter* (tekintélyelvű) *jellegű hitrendszer*. Az alapítóba, annak megismerési útjába és látásaiba vetett hiten áll vagy bukik az egész. Ha Steiner tévedett, akkor az egész

antropozófiai rendszer (beleértve a pedagógiáról, gyógyászatról, mezőgazdaságról, művészetről és politikáról alkotott sajátos antropozófiai gondolatokat) kártyavárként omlik össze. Mivel Steiner a „magasabb világok” ismeretére támaszkodik, ezért a kritikának – a döntő kritikának – már a megismerés útjával kell elkezdenie.

Minden tudományos megismerés útja a felülvizsgálat és az ismételhetőség. De Steiner megismerési útját mindeddig – rajta kívül – még senki sem járta végig. Egyértelműen és világosan: Még senki nem szemlélte Steiner szellemvilágát úgy, ahogy azt ő leírja.

Rittelmeyer – szintén Steiner-tanítvány – maga is elismeri:

- Steiner túl kevés tanácsot adott a magasabb ismeret szerveinek kifejlesztésére.
- Az emberek „távolról sem jutottak el odáig, hogy Steiner valamennyi kutatását felül tudják vizsgálni”.
- Ugyanakkor „nem kevesen” vannak köztük, akiknek voltak „kezdeti tapasztalataik”.

Ezek a gyakorlatból származó hiányos „tapasztalatok” semmiképpen nem jelenthetik egy tudomány (aminek az antropozófia tartja magát) biztos alapját. Érdekes, hogy Steinernek erre is kész magyarázata van: Azok az emberek, akik nem tudnak magasabb ismeretekre eljutni, korábbi testetöltésükben nem fejlesztették ki ehhez a képességeiket. Ha ez megtörtént volna, akkor nekik is ugyanolyan látásaik lennének, mint magának Steinernek.

Mi történik itt? Az újra testetöltés vagy reinkarnáció az antropozófiai rendszerbe beépített tanítás, amelyet elő kell venni ahhoz, hogy az antropozófiai rendszert megmentse. Ez az érvelés képtelenség. Önmagába visszatérő kör. Klasszikus példája a *circulus vitiosus*nak (körben forgó bizonyítás).

Az elmondottak alapján tehát az antropozófia *nem tudomány*. Ez természetesen nem zár ki egyes ismereteket. Bibliai nézőpontból mindenesetre világosan kell látnunk, hogy ezek nem Istentől, tehát nem „mintegy felülről lefelé” – kijelentett ismeretek. Ellenkezőleg, ezek olyan ismeretek, amelyek az ember bűnös törekvéséből származnak, hogy önmaga felfokozása és önistenítése által – „alulról fölfelé” többet akar tudni. Ilyen elbizakodottságra nem Isten, hanem a kígyó biztat, amely felkínálja az embernek: „Olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó és mi a rossz” (1Móz 3,5). Érdekes, hogy Steiner pozitívnak látja ezt a mondatot. A keresztyén ember azonban fölismeri benne a Sátán megtévesztő művészetét. És ezt tudnunk kell a későbbiek során is, amikor szemügyre vesszük a steineri rendszer némely eredményét.

Rittelmeyer egyébként azt mondta Steinerről, hogy „közvetlenül a látnokok fölött áll, mégpedig egy teljes spirálfordulattal följebb.” Keresztyén szempontból ez nem jelent elvi különbséget. Mint sok más látnok, pl. a teozófusoknál, úgy Steiner is az *Akasha-krónikából* olvassa le a jövőt, ebből a titokzatos éteri krónikából, amely valahol az ég és föld között lebeg, és amelyben – állítólag – fel van jegyezve a múlt, a

jelen és a jövő minden eseménye. Ez a hinduizmusból levezetett világlemlékezet, amelybe a meditáló a makrokozmoszsal való egyesülés útján akar behatolni. Természetesen – Steiner így igyekszik biztosítani magát – a múlttól szóló információkhoz sokkal könnyebb hozzájutni, mint információkhoz a jövőről – és a múlttól szóló kijelentésekhez is annál könnyebben, minél távolabbi múltból valók. És ezzel az ellenőrizhetetlenség területére menekül.

Annak érdekében, hogy megtudjon valamit a múltból, Steiner az Akasha-krónika segítségével az akkor éltek lelke felé tapogatózik. Például Caesar csatáit állítólag Caesar lelkületével éli át, Jézus életútjának eseményeit pedig a tanítványok lelkével – pünkösdötől kezdve. Ez pedig nem más, mint az okkultizmusból jól ismert jelenség, a *halottak szellemének megkérdezése*, a spiritizmus, még ha magasabb, „tudományosnak” álcázott szinten is. Az efféle praktikák azonban „utálatosak” Isten előtt (5Móz 18,9 kk.).

Steiner azt állítja, hogy ily módon az ember függetlenítheti magát a „külső forrásoktól” (pl. a bibliai könyvektől). Azután viszont elismeri, hogy csak egy bizonyos határig tud eljutni, amely mögött minden elmosódik. Mindenesetre meg kell állapítanunk, hogy az Akasha-olvasás eredményei nemcsak a történettudomány részéről való igazolás alól vonják ki magukat, és hogy többnyire ellentmondanak a Biblia szövegének is, hanem a látnokok egymás között igen gyakran homlokegyenest ellenkező eredményekhez jutnak. Gondoljunk csak arra a harcra, amely Steiner és a teozófusok között kitört a különböző

Krisztus-értelmezések miatt. És mind a teozófusok, mind az antropozófusok azt állítják, hogy az Akasha-krónikát olvassák!

Az Akasha-krónika olvasása, amely tisztán szubjektív-spekulatív jellegű, az egész antropozófiai világnézet alapja. Lássuk ezt most alapvonásaiban, és irányítsuk figyelmünket elsősorban a Krisztus-értelmezésére.

5. A világkép

A jelenlegi embert Steiner négy testre tagolja: van fizikai (anyagi) teste; éteri teste (érférfölötti formájú vagy élettete); asztráltete (érférfölötti „csillag”- vagy tudattete, amely alvás idején, és a halál és a születés között a világmindenségben tartózkodik); és „én”-je (emlékezettete). A jövőben az ember az újra testetöltések (reinkarnációk) és a sorstörvény (karma) folyamatában tovább fejlődik a „szellemi én” és „életszelle” fokozatain keresztül a „szellemi ember” fokozatába. A hét fejlődési fok hét világkorszakban következik be, amelyeket különböző égitestekről neveznek el. A történelem az evolúció (az anyag továbbfejlődése) és involúció (a láthatatlan világokból való szellemi elv beletöltése) váltakozásában játszódik le. Közben azonban fejlődésre kerül sor főlészálló körök formájában. Itt jelenik meg a spirál, mint a keleti-ciklikus (kör formájú) és nyugati teleológiai (cél felé törő) történelmi gondolkodás kapcsolatának képe.

Ezt a fejlődést megzavarta az, amikor az ember túl korán – ti. énjének kifejlődése előtt – szabadságra és Istenhez való hasonlatosságra törekedett. Már korábban is – és itt lépnek színre az

antropozófia „magasabb szellemvilágai” – fellá-
zadtak a fejlődésben visszamaradt holdlányok a
jóságos, életadó naplányok ellen, és ezeknek a
szellemeknek a harca következtében támadt a
szakítás az égitestek között. A lázadó holdlányok
az ember asztraáltestébe (aki először csak asztrá-
ltestből, éteri testből és *láthatatlan* anyagi test-
ből állt) szenvedélyeket, ösztönöket és kívánsá-
gokat öntöttek. Ezt a folyamatot Steiner „Lucifer-
eseménynek” nevezi, és azonosítja az 1Mózes 3-
ban leírtakkal.

„Olyanok leszek, mint az Isten” (1Móz 3,5);
ha ez a mondat később – az én-hez irányítva –
hangzott volna el, és úgy követték volna, akkor
nyugodtan folytatódott volna tovább az ember-
nek szellemi emberré való fejlődése. Így azonban,
mivel az asztráltesthez szölt, az egész fejlődés
felborult. Az ember a tervezetthez képest mélyeb-
ben kötődött bele az anyagba, és Ahriman, mint
a fölényesen szellemi Lucifer szöges ellentéte, be-
beszéli neki, hogy nincs más, mint anyag. Az
anyagi test láthatóvá lett. Belépett a világba az
önzés, betegség, hazugság és a gonosz lehetősé-
ge.

„A Krisztus”-nak – Steiner csaknem mindig
határozott névelővel használja ezt a nevet – kell
ismét megszüntetnie ezt az anyaghoz kötöttsé-
get, és bevezetnie az ember és a kozmosz újra
szellemivé lételetét. Ki ez „a Krisztus” antropozófiai
értelmezés szerint? Ő a „Logosz” (az Ige), „a hat
Elohim összessége (az istenek, többes számban),
akik a nappal egyesültek, akik tehát a földet
szellemileg megajándékozzák adományaikkal.”
Tőlük vált el Jahve, mint hetedik Elohim (Isten),

mint a holdszellemekek ura, amelyek mint megke-
ményítő, fejlődést gátló elvek tevékenykednek. Itt
találunk Steinernél jelentős egybehangzást az
antik természetmitológiákkal (természeti mon-
dákkal), a (marcionita) Jahvétól és Krisztustól
való elszakadással, és általában politeista elkép-
zelésekkel. Mindezekon túl az antropozófia kép-
viseli a *szinkretizmus* (vallások összelegyítése) –
történetileg terjedt – fajtáját. Mert ami bizonyos
magasztos napból való lény, aki mint „a Krisz-
tus” „Jézusban” lesz testté, a vallástörténet so-
rán már korábban is felhasznált más alakokat,
mint „burkot”, hogy fényes impulzusokat (ösz-
tönzéseket) adjon az emberiség történetének:
Vishva-Karman az indiaiaknál, Ahura-Mazda a
perzsáknál, „a Vagyok” és az elemek a héberek-
nél, a misztériumokba beavatottak a görögöknél
és a rómaiaknál – voltak ilyenek.

A Krisztusnak Jézusban történt testté létele
minden más testté létele tetőpontja és lezárása,
mert általa beárad az emberiségbe az újra szel-
lemivé létele és továbbfejlődés döntő impulzusa.
Valamennyi korábbi testté létele eredménye itt fo-
lyik össze. Mivel *egyetlen* személyiség képtelen
befogadni ezt a bőséget (szétfeszítené fizikai testi
voltát), ezért kezdetben *két* Jézus-gyermek volt
az egyes testek kiképzésére, mégpedig egy, aki az
indiai Buddha-, és egy, aki a perzsa Zarathus-
tra-áramlatot testesíti meg. Tizenkét évesen elér-
ték a szükséges érettséget. Mindkét fiú *egy* sze-
mélyiségbe folyt össze, miközben az egyiknek a
fizikai teste meghalt.

A Jordánban történt keresztelés alkalmával a
Zarathustra-én elhagyja a Jézustestet, és belép a

Krisztus-én, a Krisztus-napszellem – amelyet a galamb jelképez. Ez a Krisztus lesz azután az „én” hirdetője, amelyet „Küriosz”-nak („úr”) is neveznek. Az ember találja meg „Istent önmagában”, és ezáltal emelkedjék fel igazi „Én-emberségre”, a szellemi élet szabadságára és az önrendelkezésre. Krisztus prédikációja által következik be az én tudatossá tétele, gyógyulásai által az én feltámasztása az emberben.

Az antropozófia az *ÉN kultusza*. Bizonyos igehelyeket, mint pl. a Galata 2,19-20-at („...többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem”) úgy értelmezik át, hogy bár az alsóbbrendű énem meghalt, de Krisztus, mint magasabb rendű énem feltámadt. Sőt, az ÉN (németül ICH) szó betűit – talán Rittelmeyer „Krisztus” c. írásában – Jézus Krisztus neve rövidítésének tekintik. Krisztus náluk immár nem valóságos, személyes partner, hanem bizonyos mértékig az ember része. Ezzel azonban eléri az ember önistenítésének csúcspontját.

Antropozófiai értelmezés szerint maga a Krisztus ad ösztönzést az ember és a kozmosz önistenítésére, önértékelésének felfokozására, újra szellemivé tételére és fejlesztésére – mégpedig a „*Golgota misztériuma*” által. Itt Steiner szerint olyan központi jelentőségű esemény történik, amelyről a bibliai szerzők mindenesetre így nem írnak: a Megfeszített vére a földbe hullt volna, és ezzel döntő impulzust adott a föld szellemivé válására. A Megfeszített vérében ugyanis „napenergia” lakott, amely a föld auráját (láthatatlan burkát) megváltoztatta, és így utat készített az egymástól elszakadt égitestek, a nap, a hold és a

föld újraegyesüléséhez. Krisztus, „a Napszellem”, a „föld szellemévé” lett.

Ezzel a vér kiömlését Jézus kereszthalálakor döntő impulzusnak tekinti az evolúció továbbhaladására nézve, mint valami, a természet törvényei szerinti folyamatot. Ahogyan itt, úgy mást is gyakran használ Steiner természetből vett fogalmakat a szellemi tények magyarázatánál. A vér hatását itt kémiai folyamathoz hasonlítja, amikor két elem (itt nap- és földerő) egyesül. Ez magyarázza meg azt is, miért lakott még a vérben Krisztus ereje, jóllehet Steiner szerint a keresztrefeszítésnél a Krisztus már egyáltalában nem volt Jézus testében. A Krisztusnak Jézussal való időleges egyesülése alakította át a vért. Ezzel szemben már a Gecsemáné-kertben a Krisztus-én egyre inkább távozóban volt a Jézus-testből, amire Steiner szerint Jézus véres verejtéke, végül pedig a mezítelenül elmenekülő ifjú (Mk 14,51-52) utal, aki a Krisztusnak felel meg.

A *bibliai kijelentés* szerint azonban Jézus Krisztus az élő, személyes Isten Fia. Jézus Krisztus az Atyához vezető egyetlen és igaz út, aki helyettes halálával a Golgotán véghezvitte a bűnünkből való tökéletes megváltást és szabadtást, és aki feltámadása erejénél fogva minden embernek örök életet kínál, aki benne hisz. *Steinernél* viszont, aki Jézust és Krisztust elválasztja egymástól, és „Krisztus”-ból (a Bibliában méltóságot jelentő cím) „elv”-et csinál, a vérnek földdel való érintkezéséből kozmikus impulzus keletkezik az evolúció továbbvitelére. Ez pedig két teljesen különböző világ. A bibliai kijelentés szembeáll az emberi-okkult spekulációval, amely

nemcsak bibliaellenes, hanem ráadásul izléstelen és istenkáromló is.

A Steiner-féle Krisztus nem ajándékoz megváltást, hanem – szerintük „fontos” – *impulzust az önmegváltásra*, a továbblépésre az evolúciós folyamatban testetöltéseken át, és a jó cselekedetek felhalmozására. A pogány *reinkarnációs és karmatanokat* átviszi a Bibliára, a cselekedetekből való megigazulás régi, túlhaladott útjára lép – a goethei mottó szerint: „Aki szüntelenül és buzgón fáradozik, azt meg tudjuk váltani.” Ezzel azonban elárulják az evangéliumot, a bűnös megváltásáról szóló örömhírt.

Az egykori antropozófus, Christiane Gratenau írja „Rudolf Steinertől Jézus Krisztusig” c. könyvében (Primo-Evangéliumi Kiadó): „Mennyi vétet kellene csupán ebből az életből az elkövetkezendőben levezekelnem! Remélhetem-e egyáltalán, hogy inkarnációimnak egyszer majd vége szakad?” (76-77. o.). Azután részt vett egy keresztyén konferencián, ahol megállapította: „Megértettem, hogy csakis úgy nézhetek szembe őszintén és becsületesen bűneimmel, ha tudom, hogy van számomra bocsánat, mégpedig valóban megtapasztalható, a bűn terhét eltávolító szabadítás, bűnbocsánat (79. o.). Végre megértettem, mit jelent: Jézus Krisztus azért halt meg a kereszten, hogy bűneink bocsánatot nyerjenek” (80. o.).

Hasonló dolgot közöl az időközben elhunyt Heidemaria Backhaus: Ő éveken át Rudolf Steiner legszorosabb tanítványi köréhez tartozott, és tanítványa lett szinte az első órától fogva. Egyik 1960-ban tartott előadásában elmondta: „Az em-

bernek ez a sajátságos (antropozófikus) önmegváltása egyre elviselhetetlenebb lett számomra. Ebben a világban valóban már lélegezni sem tudtam. Bámulatos, hogy a szó legmélyebb értelmében mennyire kiszolgáltatott tud lenni az ember ebben az antropozófiai világban... Végre azonban kiszabadultam, mert bensőmben elhatároztam, hogy teljesen elszakadok tőlük. Egy napon kinyitottam ezeket az ajtókat, és kimentem ebből a bámulatos birodalomból, és már valóban csak egyet akartam: „Istenem, vedd el tőlem ezt az egészséget! Add, hogy ne akarjak más lenni, mint a Te gyermeked!” És akkor – csodálatosképpen – nem zuhantam bele semmiféle mélységbe, hanem először és újra Isten közelében voltam. Ez kegyelem. Ez az, amit csak a kegyelem szóval jellemezhetek, hogy nem veszttem el, hanem egyszerre újra és közvetlenül fölemeltem.”

Heidemaria Backhaus így folytatja: „Egyszerre világossá vált előttem, hogy valóban csak a Fiú által láthatjuk meg az Atyát, akihez közvetlenül odajárulhatunk, nem pedig csak az inkarnációk (testet öltések) sorozatán át, nemcsak valami nagyon magasra fejlődött érzékek által, és nem a lehető legnagyobb erőfeszítések árán. Nem, mert ma van az Úr napja, ma jöhetsz, úgy, amint vagy.”

Foglaljuk most össze röviden *válaszunkat* az antropozófiai tanításokra, a bibliai-reformációi alaptételek szerint:

1. *Egyedül Jézus Krisztus az Isten élő Fia, Ő valóságos Isten és valóságos ember, Megváltó és Úr. Aki más hatalmakat állít Jézus Krisztus fölé*

vagy mellé, vagy aki más Krisztust hirdet, mint a Biblia, az antikrisztust hirdet (Mt 24,24).

2. *Egyedül a Szentírás*, a Biblia Istennek hozánk szóló érvényes, mindenre elégséges és az üdvösséghez szükséges kijelentése. Nincs szükségünk „magasabb világok ismeretére”, sem pedig „Akasha-krónikára”. Aki olyan „szellemi igazságokat” akar hirdetni, amelyek túlmennek a Szentíráson, vagy ellentmondásban vannak a Szentírás egészével és szavainak értelmével – mint ahogy ezt az antropozófusok teszik –, az más-evangéliumot, anti-evangéliumot hirdet (Gal 1,6).

3. *Egyedül a kegyelem* a kiút a bűn valóságosan létező és szolgává tevő hatalmából, – nem pedig egy meghamisított krisztus spekulatív evolúciós impulzusa, amely az embert önmegváltásra sarkallja – és ezzel kétségbeesésbe hajszoja (Róm 3,23).

4. *Egyedül a hit*, mint Jézus Krisztus kereszten elvégzett engesztelő áldozatának gyermeki bizalommal való elfogadása teszi hathatóssá a kegyelmet a keresztyének életében, és munkálja a megváltást – nem pedig a gnosztikus példakép utáni spekulatív ismereti vágyakozás, amely az ember önmegnövelését szolgálja, és Istent félre akarja állítani (Róm 3,28).

Összefoglalva: Az antropozófiai világnézet és a keresztyén hit összeegyeztethetetlen.

6. Pedagógia, gyógyászat, mezőgazdaság, művészet

Egyesek most talán azt kérdezik: Nem csinálnak az antropozófusok sok *jó dolgot* is? Nos, ez vitat-

hatatlan. Mindenesetre nem tehetjük, hogy cselekedeteik indítékai felől ne tudakozódjunk. És akkor kiderül, hogy az antropozófiai tan mögött a *karma-gondolat* áll a háttérben, tehát az a törekvés, hogy magunkat jó cselekedetek által mi magunk váltsuk meg. Ez pedig – ahogyan kimutattuk – kiáltó ellentétben van a megváltásról szóló evangéliummal.

De azért a jó cselekedetek természetesen jó cselekedetek maradnak. Legalábbis az ember szemében, ami azonban távolról sem jelenti azt, hogy az Isten szemében is jók. Isten szemében csak az a jó, ami az Ő akaratával egybehangzóan történik. Ha pedig valaki a cselekedetei által önmagát akarja megváltani, akkor meglehet, hogy ezek a cselekedetek Isten szemében nem jók. Egyetemes érvényű igazság, hogy Isten – és egyedül Isten – belelát az egyes ember szívébe, és ismeri mind az olvasó, mind az én indítékaimat. Az antropozófiai tant megítélhetjük, de nem az egyes antropozófusokat (Mt 7,1).

Természetesen megmutatkozik az, hogy nincs gyümölcs gyökér nélkül. Azaz: az antropozófiai pedagógia, gyógyászat, mezőgazdaság, művészet és minden egyéb antropozófiai aktivitás magán viseli a steineri világnézet, a steineri okkultizmus bélyegét, és át meg át van hatva azzal.

A *pedagógiában* például a steineri emberkép határozza meg, hogy *mit és mikor* tanítsanak. A négy-test-tan szerint a tanítást hétéves ritmusokra osztják fel. A tanító adjon a gyermeknek „inkarnációs segítséget”. Az embert az evolucionizmus és optimista humanizmus bibliaellenes ideológiája értelmében tökéletesedésre képesnek

és természettől fogva jónak tartják. A bibliai történeteket – valláselegyítő módon – a mesék, mondák és mítoszok mellett tárgyalják.

Az iskoláik hétköznapijait – legalábbis rejtve – az antropozófiai fogalmak, praktikák, tanítási tartalmak (pl. az euritmia) és építési stílusok alakítják. A gyermekeket folyamatosan meghívják az antropozófiai társaság rendezvényeire, és az antropozófiai jellegű „keresztyén” közösségek beavatási szertartásaira. A Waldorf-iskolai életet korántsem lehet világnézetiileg semlegesnek nevezni.

Találóaan állapítja meg a Gnadaui Pedagógiai Munkaközösség a „Waldorf-iskola – választási lehetőség?” c. állásfoglalásában: „A Waldorf-iskolának előnyei mellett nagy pedagógiai hátrányai is vannak, amelyeket gyakran nem vesznek figyelembe. Az antropozófiai módon kialakított tanítás kétségkívül az antropozófiára készíti elő a gyermekeket. A Waldorf-iskola keresztyéni voltát a gyermekek gyakran nem tudják megkülönböztetni szüleik hitétől és az egyház vagy gyülekezet hitvallásától, amelyhez tartoznak. Fennáll az a veszély, hogy a gyermekek nyitottá válnak egy ilyen egészen más hit – Rudolf Steiner antropozófiája – iránt, anélkül, hogy a szülők ezt idejében észrevennék. A nyilvános iskola, noha számos tanára ateista, mégiscsak pluralista, és világnézeti semlegességre kötelezett. A Waldorf-iskolában azonban a gyermek egy önmagában zárt világnézettel és pedagógiával találkozik. Az ilyen hatás itt sokkal erősebb, mint a nyilvános iskolában. Ezért tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeinket ne küldjük Waldorf-iskolába, hanem

képességeinek megfelelően válasszunk számukra alkalmas nyilvános iskolai formát, még ha ez kiegészítő iskola is. Keresztyén szülők számára a Waldorf-iskola (ugyanígy a Waldorf-óvoda) nem jelent választási lehetőséget. A nyilvános iskolának is megvannak a maguk problémái. A gyermekeknek szükségük van a szülők és a keresztyén gyülekezet segítő és éber kíséretére. Igazi lehetőségek a szabad keresztyén vagy szabad evangéliumi iskolák, amelyek alapítását vagy fenntartását elősegíteni és támogatni kellene.”

Az antropozófiai *gyógyászatban* az embernek látható-anyagi és láthatatlan-érzékfőlötti testre való felosztása uralja a diagnózist és gyógyszerézést. „Titokzatos erők” és „hierarchikus szellemi lények” szólnak állítólag a táplálékon és a gyógyszereken keresztül az emberhez. Az anyagok nem halottak, hanem egy „érzékfőlötti szellemvilág” által megelevenítettek, amely szellemvilág – mintegy homeopata aktivizálás, hatványozás által fölébresztve – a testben munkálkodik. Ide tartoznak a Weleda- és Wala-preparátumok. Weleda volt a gyógyászat kelta-germán istennője.

Friedrich Husemann antropozófus írja „Az emberkép, mint a gyógyászat alapja” c. könyvében: „Az orvosnak két képre van szüksége: egyre az emberről, és egyre a kozmoszról, amelyek olyan összefüggésben állnak egymással, hogyha az emberkép betegség által megváltozik, akkor a kozmosz képe, mint nyugvó háttér, megadja az utalást a gyógyászati lehetőségre.”

Az efféle asztrológikusan csengő hangok mellett találunk itt mágikus praktikákat is az analógiavarázslás módja szerint. Steiner Rudolf kifejti

(„Mit nyerhet a gyógyászat a szellemtudományos szemlélet által” c. könyvében): „Tegyük fel, hogy gyógynövényeket keresünk. Tavasszal szedünk enciánt. Az encián jó orvosság a diszpepsiára (emésztési zavarokra). Ha tavasszal szedjük, akkor – ha helyesen alkalmazzuk mint gyógyszert – arra lesz hatással, ami kivált a fizikai és éteri testből kiárad. Ha zavart a növekedésünk, zavarunk a táplálkozási erőink, akkor kifözzük az enciángyökereket; és a kifözött anyagot alkalmazzuk, hogy a táplálkozási erőket megjavítsuk és a zavarokat leküzdjük. De ha olyan enciángyökereket alkalmazunk, amelyet ősszel ástunk ki, amikor az egész encián leépülőben van, és azzá lesz, amit az asztrálest az emberben munkál, akkor semmi nem lesz a gyógyulásból, sőt erősödni fognak az emésztési zavaraink. Ezért nem elég, hogy bizonyos növényeket ismerünk, és meg tudjuk mondani, hogy ilyen vagy olyan betegséget gyógyítanak, hanem tudnunk kell azt is, mikor szedjük azokat a növényeket, hogy valóban gyógyszerként alkalmazzhassuk őket.

Igy azután a természet egész életét át kell tudnunk tekinteni ahhoz, hogy a különlegesen hatásos növényeket alkalmazzhassuk... Tudnunk kell tehát, amikor a preparátumokat elkészítjük, hogy egészen más hatást érünk el, ha a növényt ősszel gyűjtjük be és alkalmazzuk, mint ha tavasszal gyűjtjük és alkalmazzuk. De az, amihez itt egymástól elválasztott nagy időközökre van szükség, az egészen kis időközökben is lehetséges. Amikor a gyógyászati eszközül szolgáló preparátumokat elkészítjük, meg kell tanulnunk, mit jelent: enciánt május első hetében szedni, és

enciánt május utolsó hetében szedni. Mert amit az ember huszonnégy óra leforgása alatt magában hordoz, a tavaszt, a nyarat, őszt és a telet, az kívül a természetben 365 napra terjed ki. Az ember számára 24 óra szükséges ahhoz, ami kint a természetben 365 nap fejlődik ki.

Ebből látják, mit jelent a gyógyászatban az antropozófiai elvek alkalmazása.”

A Steiner által kifejtett biológiai-dinamikus mezőgazdaságban az anyagok éppúgy a szellem hordozói, mint ahogyan a föld és a kozmosz erőinek hordozói. Asztrológiai konstellációk (égitestek egymáshoz viszonyított helyzete) és alkimista folyamatok bevonásával állítják elő a preparátumokat, „dinamizálják” őket: a kozmikus energia bevonásával. Példa gyanánt szolgáljon két idézet Steiner „Mezőgazdasági kurzus”-ából. Mezei pocokok ellen a következő „receptet” ajánlja.

„Amikor a Vénusz a Skorpió csillagképben áll, akkor szerzünk egy mezei pocokbört, és elégetjük. Gondosan összeszedjük azt, ami a hamu elégetése által most kifejlődik, egyáltalán ami az eltűnő részekből lett – ...És abban, amit a tűz itt megsemmisít, marad most vissza a negatív erő a mezei pocok szaporodása ellen. Ha az ily módon keletkezett port... szétszórjuk a földünkön – amennyiben az elégetés valóban a Vénusz és a Skorpió csillagkép együttállásakor történt –, akkor a pocokok kerülni fogják azt a földdarabot.”

A tehénszarvban levő trágyával kapcsolatban azt mondja Steiner: „Azzal, hogy a tehénszarvat a benne levő trágyával együtt elástuk, konzerváltuk a tehénszarvban levő erőket, amelyeket a tehén maga kifejtett, ugyanis visszasugározza

mindazt, ami megelevenítő és asztrális... És a tehénzarv trágyatartalma ezekkel az erőkkel... belsőleg megelevenedik... Az egész élet konzerválódik ebben a trágyában...”

Itt összekapcsolódik asztrológia, mágia és analógiavarázslás.

A biológiai-dinamikus mezőgazdaságot a maga „Demeter-termékei”-vel (Demeter volt a görögök pogány termékenységi istennője) világosan meg kell különböztetni az egyéb biológiai földművelési módszerektől, amelyek nem alkalmaznak ilyen okkult módszereket (pl. a biológiai-organikus vagy integrált gazdasági mód).

Végül az antropozófiai *művészetben* (pl. euritmia és építészet) kifejezésre jutnak az érzékfölötti világok a beszéd, a mozdulat és az alakítás útján.

Tapogatózó kérdező hangsúllyal kell figyelniünk a mássalhangzók, magánhangzók, a bolygók és állatkörök rezdüléseire önmagunkban, hogy nyomára jussunk azoknak a szellemi erőknek és mozgásoknak, amelyek a föld és az ember formagazdagáságt alkották... Az euritmia annak a munkának lehetne a folytatója, amelyet a felsőbbrendű lények az egyénen még annak születése előtt, majd első életéveiben a test kialakításában, a járás, beszéd és gondolkodás elsajátításáért végeztek.”

Az euritmiában és a steineri misztériumdrámákban szabályos szellemtáncokat adtak elő.

Csak óvni tudok mindenkit az efféle antropozófiai intézményektől és eljárásoktól. Még ha olyasmit közvetítenek is, ami felszínesen jönnek, helyesnek és elbűvölőnek mutatkozik, akkor

ezen az elbűvölésen (varázsláson) keresztül betör a sötétség hatalma. Nem hiába int bennünket a Biblia, hogy a Sátán „világosság angyalának adja ki magát” (2Kor 11,14). És aki azt hiszi, hogy élvezheti az antropozófia gyümölcseit a gyökértől függetlenül, az megcsalja önmagát. Aki a kisujjat akarja, megkapja az egész kezet, amely őt megragadja, és többé nem ereszti el – hacsak a Rudolf Steinertől való elfordulás és a Jézus Krisztushoz való odafordulás által valóságos szabadulás nem történik.

7. Antropozófia és New Age

A számos terület által, amelyre befolyást gyakorol, az antropozófia ideális *belépő* a New Age gondolkodásmódjába. „New Age” azt jelenti: „Új korszak”. Ezen a vízöntő asztrológiai korszakát értik, amely felváltja a keresztyén-biblikus Halak korszakát. Az antropozófia is ezt a korfelosztást képviseli. A legfeltűnőbb *párhuzam* a New Age gondolkodásmódjával az önfelfokozás és az önisztetés, amelyre az ember tudattágítás és látnoki képesség által jut el. Steiner ezt az utat már a századforduló körül propagálta. További párhuzamok: titkos, ezoterikus (okkult) tudás kijelentése, amely a bibliai Ige fölé akar helyezkedni, kozmikus világkép alkotása, a mikro- és makrokozmosz összeolvasztásával, új etikai (erkölcsi) elvek megalkotása etikai individualizmus által, érzékfölötti, okkult erők kifejtése, és mindenekfölött a vallások összeelegyítése. A „New Age” és az „Antropozófia” c. könyveimben részletesebben szóltam mindezekről, mint ahogy ezt itt tehetem. Hadd idézzek itt csupán egy steineri megnyilat-

kozást a vallások összelegyítéséről. Az 1912. évi bázeli Márk-ciklusban ez olvasható:

„Mi lesz majd akkor, ha a különböző vallási rendszerek hívei megértik egymást, ha a keresztyén ember azt mondja majd a buddhistának: hiszek a te Buddhádban – és ha a buddhista azt mondja majd a keresztyénnek: megérttem a Golgota misztériumát, úgy, ahogyan te magad megérted –, mi következik be majd az emberiségre, ha mindez általánossá lesz? Béke jön el az emberek számára, egymás vallásának kölcsönös ismerése. És ennek el kell jönnie. És az antropozófiai mozgalomnak a vallások ilyen kölcsönös megragadásává kell lennie.” – Így Rudolf Steiner.

A Biblia apostolai és prófétái azonban mint bálványimádást elvetik a vallások ilyen összelegyítését, amely megzavarja az Istennel való békességet, és ezzel lehetetlenné teszi a valóságos földi békességet is. Egyedül az élő Isten a békeség ura. Nem tűr meg „más isteneket” maga mellett, ahogyan ezt az első parancsolat félreértetlenül értésünkre adja (2Móz 20,3). Jézus Krisztus pedig ezt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki nem mehet az Atyához, csakis énáltalam” (Jn 14,6).

A New Age-mozgalom – és keretei között az antropozófia – utat készít a vallások összelegyítéséhez és az *egységes világvalláshoz*, amelyek a Jelenések 13 és 17 alapján csakis „antikrisztusinak” mondhatók. Ez kritikám legmélyebb alapja. De mi ma már tudhatjuk: Jézus Krisztus a Győztes. Kereszthalálával a Golgotán legyőzte a sátáni hatalmasságokat, amelyek végső, kétségbeesett lázadásra gyülekeznek össze Isten ellen,

és akik sok-sok embert szeretnének magukkal a mélységbe ragadni. És mi részesei lehetünk Jézus győzelmének, ha mindvégig ragaszkodunk Őhöz és az Ő keresztyéhez, ha odaállunk vérenek megtisztító és megszabadító ereje alá.

Jézus Krisztus keresztye által el kell vetnünk minden földöntúli dologra vonatkozó emberi-önhatalmú megismerési törekvést. Nem az emberi fölényes ismeret, mint a gnózis, a New Age és az antropozófia, hanem az isteni kegyelem által nekünk ajándékozott hitbeli ismeret, a kereszty gyálzata az az út, amely a békességhez és az üdvösséghez vezet.

Ezért Pál apostol szavaival fejezem be, amelyek az első Korintusi levélben világosan – meglepően világosan – mondják el az antropozófia kritikáját: „Én is, amikor megérkeztem hozzátok, testvéreim, nem úgy érkeztem, mint aki ékesszólás vagy bölcsesség fölényével hirdeti nektek az Isten bizonyágtételét. Mert úgy határoztam, hogy nem tudok közzétenek másról, csak Jézus Krisztusról, róla is mint megfeszítettről. És én erőtlenség, félelem és nagy rettegés között jelentem meg nálatok. Beszédem és igehirdetésem sem az emberi bölcsesség megejtő szavaival hangozott hozzátok, hanem a Szellem bizonyító erejével; *hogya hitetek ne emberek bölcsességén* (görög: sophia anthron = antropozófia!), *hanem Isten erején nyugodjék*” (1Kor 2,1-5).

Vándor Péter

A WALDORF-PEDAGÓGIÁRÓL

Nagyon veszélyesnek tartom az okkultizmus fokozódó jelenlétét a magyarországi iskolákban, mind a nevelésben, mind az oktatásban. A helyzetet az teszi különösen súlyossá, hogy a legtöbb esetben sem a pedagógus, sem a nebuló nem tudja, hogy okkult jelenséggel van dolga, okkult módszert alkalmaz, vagy alkalmaznak rajta. De még ha tudja is, csak nagyon ritkán ismeri az okkultizmus valódi hátterét, illetve annak lehetséges következményeit. Ezért eredetileg a szerintem ezért felelős New Age mozgalom fokozódó befolyásáról és módszereinek sokszor rejtett „melékhatásairól” akartam írni, végül azonban jobbnak láttam egy ezzel kapcsolatban álló konkrét irányzatról, a Waldorf-pedagógiáról írni.

Dolgozatom első felében szeretném – a korlátozott terjedelem miatt természetesen csak részben – bemutatni az okkultizmus hatásmechanizmusát, következményeit illetve előfordulását az antropozófiában és az erre épülő Waldorf-pedagógiában. Második felében az antropozófia filozófiáját, annak gyakorlati kudarcát, illetve a lehetséges megoldást szeretném megmutatni. Mindezt pedig néhány Rudolf Steiner-idézet fogja kiegészíteni.

Az okkultizmus hatásmechanizmusa

Az okkultizmussal valami módon kapcsolatban lévő emberek véleménye megoszlik arról milyen erők működnek e dolgok hátterében. Vannak –

ezek rendszerint nem tapasztalták még személyesen ezeknek az erőknek a valódiságát – akik tudva esetekről, amikor egy-egy család lelepleződött mindenféle ilyen megnyilvánulást csalásnak tartanak. Mások az emberben rejlő pszichikai erők működésével (lásd Modersohn 89. o.), megint mások szellemi lények (fénylények, ufók, istenek stb.) munkájával, végül vannak, akik (leginkább a spiritiszták és a spiritualisták között elterjedt ez a nézet) meghalt emberek lelkeinek, illetve szellemeinek visszajárásával magyarázzák az okkultizmus természetfölötti jelenségeit. Meggyőződésem szerint az egyetlen valódi válasz az, hogy e rejtett dolgok fő mozgatója a Sátán; Isten és az ember fő ellensége, aki ezekkel a dolgokkal romlásba és pusztulásba akarja dönteni az embert. Jellemző „munkamódszerére”, hogy szeret titokban cselekedni, magát „elváltoztatni” (pl.: a szolgálatában lévő démonok fénylényeknek, ufóknak, vagy halottak lelkeinek adják ki magukat; vagy a mesmerizmus, ill. a homeopátia esetében a „háttérben” maradnak, és így nemcsak a beteg, de sokszor maga az orvos is azt hiszi saját pszichikai erejével gyógyította meg a beteget). Az is egy sajátos jelenség, hogy nem kéri az ember tudatos beleegyezését, hogy őt birtokba vegye: feltétel nélküli engedelmisséget kíván, de nem mondja meg kinek a nevében. Hogy ezt érthetőbbé tegyem: spiritiszta szeánszokon „alapkövetelmény”, hogy a szellem megidézése előtt mindenkinek tudatosan „a semmire” kell gondolnia, mintegy ki kell üríteni az agyát, minden akadályt félre kell tenni a szellem elől. Mindegy hogy magában ki mit gondol erről a szellemről: pszichikai

erőnek tartja-e, vagy egy halott lelkének: tartsa, aminek akarja, ettől még a szellem eljön; ha azonban akár csak egy is van a körben, aki nem „üresítette meg” magát, a szellem konkrétan megmondja ki az, és amíg ez meg nem történik nem hajlandó szóba állni a csoporttal. A tudatát kikapcsolt ember így ennek az idegen hatalomnak (valójában a Sátánnak) az eszköze, illetve fogja és játékszere lesz (ld. később, a következmények bemutatásánál).

Erről a folyamatról Bäumert a következőket írja (65-66. o.):

„Ilyenkor megváltozott tudati állapot áll elő, amikor az ember nem teljesen ura önmagának, az ember agya és teste fölött részben vagy teljes egészében egy idegen szellem veszi át az uralmat. Hogyan is kell elképzelnünk ezt a folyamatot? Sir John Eccles, híres agykutató és Nobel-díjas tudós az emberi agyat egy géphez hasonlította, amely általában egy bármilyen fajta szellemmel működtethető. Eccles nincs egyedül véleményével. Kollégái, Wilder Penfield és Roger Sperry újabb kutatásai ugyanebbe az irányba mutatnak, eredményeik ellentmondanak a materialista felfogásnak, amely szerint minden lelki-szellemi teljesítmény pusztán agyfunkció, és az agyban keletkezik és múlik el. Az agy úgy viszonyul a szellemhez, mint a hangszer a zenészhez. A zenész természetesen nem tud játszani, ha a hangszer kettévál, vagy tönkremegy, de nem ő maga a hangszer, még csak nem is egy funkciója, hanem irányítója és ura.

Hangszerén azonban egy másik zenész is

játszhat, ha sikerül neki a hangszer tulajdonosát hidegre tenni.” Ilyenkor „önkivületi állapotban az emberi szellem bēnaságra van kārhozthatva. A transz tehát az idegen szellemtől való megszállottság jelenségének alapfeltétele. Ilyen állapotban az ember olyan viselkedésmódokra is képessé válik, amelyekre normális állapotában képtelen lenne.”

Josuran személyes példát említ (17. o.), amikor egy középidős ember, aki jobbkezes volt és éber állapotban igen gyengén rajzolt, festőmédiumként „majdnem teljes transz-állapotban, igen gyorsan, nagy erővel, a bal kezével festett ... Hangja, beszéde, temperamentuma, arc kifejezése változott aszerint, hogy melyik festőszemélyiség működött benne.” (Természetesen itt megint arról van szó, hogy melyiket utánozták a démonok. – V.P.) Ugyanerre a jelenségre Modersohn egy másik példát közöl (68. o.), amikor szellemek „a különben gyenge testalkatú (valószínűleg női – mivel a médiumok többsége nő – V.P.) médium által oly erőt fejtettek ki, hogy ez vagdalózott maga körül, s négy férfitestvérnek kellett lefogni őt.” A médiumok igen sokszor egyáltalán nem tudják, hogy mi történt velük vagy mit tettek amíg transzban voltak.

Az okkultizmus következményei

Az „okkult” latin szó jelentését magyar szóval nehéz visszaadni. Jelent többek között *titkosat*, *titokzatost*, *rejtettet*, de azt is, hogy *homályos*, sőt: *láthatatlan*. Találó az okkultizmus jelenségére használni: itt valóban *láthatatlan* szellemi erők és hatalmak működnek, melyről a „beavatottak”

(spiritiszták, látók, varázslók, jósok, boszorkányok, hipnotizőrök, természetgyógyászok stb.) szívesen mondják hogy kívülállók számára érthetetlen, titkos, a legtöbb esetben azonban – bár ezt nem ismerik el – valódi háttere előttük is *rejtett*. Mint az előbbi felsorolásból is kitűnik, az okkultizmusnak rendkívül sok ága van a jövődömondástól és a kártyavetéstől a szuggesztió és a hipnózison át a varázslásig, de számos primitív vallás (öskultusz, Sámánizmus stb.) és világvallás (Hinduizmus, Buddhizmus, Sintoizmus stb.) is teljesen át van itatva vele (lásd 1Kor 10,20), nem is beszélve arról, hogy a világszerte egyre gyorsabban terjedő New Age mozgalomnak is (igaz nem teljesen nyíltan, hanem félig-meddig rejtve) a legfőbb ideológiája. Természetesen nem tudjuk mindnek a következményeit példákkal bemutatni, ezért álljon itt csak a számunkra most legfontosabb: a spiritizmus következményeire néhány példa.

Josuran említi (24-26. o.), hogy nemcsak a (sokszor nyíltan sátánista) modern „keményrock”: a Hardrock és a Heavy Metal lehet démoni ihletettségű, hanem komolyzene is. Egyik példaként Robert Schumannt (1810-1856), a német romantikus zene megalapítóját említi. Schumann rendkívüli tehetség volt; például (de itt sok más dolgot is lehetne említeni) 24 éves korában a lipcsei konzervatórium docense lett. Aztán először 1853. április 24-én, majd később egyre gyakrabban vesz részt asztaltáncoltatásban. És az eredmény? Előbb a szellemek „csak” eszköznek használják, és tőlük kapott ihletettséggel íratják vele zenéjét (25. o. teteje), majd hamaró-

san pusztán játékszer lesz a kezükben és 1854 februárjában (mindössze 10 hónappal az első asztaltáncoltatás után!) megparancsolják neki, hogy legyen öngyilkos. Igaz, hogy Schumannt észreveszik és kihúzzák a rajnai hajósok a folyóból, de két és fél évvel később egy elmebetegintézetben fejezi be életét. Modersohn is említ több olyan esetet, amikor a spiritizmus vége a szellemek tanácsára öngyilkosság (88-89. o.). Más esetekben a következmény tisztátalan (igen gyakran istenkáromló) gondolatok, illetve beszéd, amelyeket sem gondolni, sem mondani nem akar az áldozat (55. o.), démoni hatalmak zaklatása (hangok, szagok, látomások), erőszakoskodása (megrázzák, földre döntik áldozatukat) (55. o.), depresszió, békétlenség, félelem.

Egyéb, nem kevésbé súlyos következménye, hogy a kereső lélek hiába akar őszintén megtérni; képtelen lesz rá. Van, mikor mintha valami elhomályosítaná az értelmét, nem érti meg az evangéliumot, sokszor még akkor sem, ha azt már többször hallotta. Más esetben mintha valamilyen hatalom erővel befogná a száját, nem tud megszólalni, vagy úgy gondolja, hogy neki már nem lehet megbocsátani. Hasonló példáról Modersohn is beszámol (12-13. o.).

Okkultizmus az antropozófiában és a Waldorf-pedagógiában

Rudolf Steiner – az antropozófia és a Waldorf-pedagógia atyja – 1861. február 27-én született. Szülei katolikusok, de mivel apja egyben „szabadgondolkodó” is Steiner nem kerül különösebben közel a hivatalos egyházhoz, de az istentisz-

teleti kultusz mély benyomást gyakorol rá (Gratenau 50. o.). Már fiatalon érdeklődik az anyagi dolgok mögötti világ iránt. Később Kant filozófiájával, majd évekig Goethével foglalkozik. 1889 körül kerül kapcsolatba a Helena Petrovna Blavatsky (a New Age mozgalom egyik legfőbb ideológusa) és Henry Steel Olcott ezredes által 1875-ben alapított „Teozófiai Társaság”-gal (Theosophischen Gesellschaft). 1913-ban szakít a Teozófiai Társaság akkori elnöknőjével Annie Besanttal, kizárják a társaságból, és megalapítja az „Antropozófiai Társaság”-ot (Antroposophischen Gesellschaft). Ettől kezdve 1925-ben bekövetkezett haláláig szinte megszakítás nélkül előadásokat tart, irodalmi tevékenységet folytat (kidolgozza az antropozófiát), illetve többek között a Waldorf-iskolát is megszervezi (Gratenau 51., illetve Hahn 21. és 26-29. oldalak). Hogy a Waldorf-pedagógia mennyire az antropozófiára és annak emberképére épül már a kezdetektől fogva, mutatja például, hogy a kezdetek kezdetén, még az iskola megalakulása előtt, 1919 augusztusában Steiner „nagy bevezető kurzus”-t tartott a majdani „első Szabad Waldorf-iskola tanári karának” az antropozófia emberképéről, „ami teljesen új kiindulási pontokat nyújt a gyermek és a fiatal ember minden fejlődési periódusaira” (Hahn 27. o.). Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy bár a különböző antropozófiai társaságok ma is igyekeznek befolyást gyakorolni a Waldorf-iskolákra, ez egyre kevésbé sikerül nekik. Egy csalódott antropozófus beszámolt nekem a berkeken belüli vitákról azok között, akik az antropozófiát továbbra is szeretnék a Waldorf-iskolákba bevin-

ni és ellenlábasaik között, akik a Waldorf-iskolát pusztán egy „szabadelvű” iskolává szeretnék formálni. A világméretű (és a magyarországi) tendencia a második csoport rohamos (és talán végleges) megerősödését mutatja. Ennek ellenére lehetnek olyan iskolák, ahol az antropozófia rejtetten (okkult!) igen erős befolyással bír, mondjuk úgy, hogy a tanárok magas szinten álló antropozófusok.

Más részről viszont az egész antropozófia rengeteg okkult elemet tartalmaz (Gratenau 54. o.), mint például hit a karmában, a reinkarnációban, és a panteizmusban (Gratenau 55. o.). Fontos dolgot mond ezzel kapcsolatban Gratenau (98-99. o.):

Steiner maga is utal rá, hogy a titkos tanítvány (a magas fokon álló, „haladó” antropozófus – V.P.), ha belép ebbe a világba (az érzékfölötti világba – V.P.), démoni hatalmakkal kerül kapcsolatba...” majd Steiner „Hogyan szerezhethetünk ismereteket a magasabb világokról?” című munkájából idéz (sajnos oldalszámot nem ad meg):

„...ezért az ilyen dolgokkal foglalkozó iratokban sokat olvashatunk azokról a veszélyekről, amelyek a magasabb világokba való felszállással kapcsolatosak. Ezeknek a veszélyeknek az ábrázolása alkalmas arra, hogy a félénkebb lelkeket megborzongassa, amikor föltekintenek erre a magasabb életre.”

„Az ember megismeri az életet minden oldalról fenyegető, borzalmas hatalmakat.”

„Mert fizikai érzékeink igen jótékony szolgálatot végeznek akkor, amikor nem engednek betekinteni minket a magasabb valóságba. Elta-

karnak előlünk olyan dolgokat, amelyeket ha előkészületlenül megpillantanánk, látásukat nem bírnánk elviselni.”

„Borzalmas, kísérteties lény áll a tanítvány előtt.”

Az antropozófia *emberképe* sem kevésbé okkult ihletésű. Eszerint az embert négy rész alkotja: a fizikai, az éteri és az asztrálest, valamint az „én” (Gratenau 55. o.) ezek a meglehetősen zavaros fogalmak ugyancsak zavaros történéseket szenvednek el, amikre most nem szükséges kitérni (Gratenau ír ezekről az 55-57. oldalakon), egy dolog azonban említésre méltó: az egész emberkép *alapját képezi* az okkult antropozófiai reinkarnáció-elméletnek.

A fentiekből látszik, hogy az antropozófia, illetve a részben annak emberképére épülő Waldorf-pedagógia jelentős mértékben át van itatva okkult elemekkel, ami azonban sok (nem antropozófus) Waldorf-tanító és diák előtt rejtett. De még akik tisztában is vannak ezzel valószínűleg azok sem ismerik a lehetséges mellékhatásokat és következményeket.

Az antropozófia filozófiájának kudarca a gyakorlatban

Mind erről, mind pedig a megoldásról Christiane Gratenau példája kapcsán szeretnék írni (66-86. oldal). Gratenau fiatalon kerül először kapcsolatba az antropozófiával, majd 17 éves korában hosszú időre szakít vele. Tanítónő lesz, majd válása után otthagya állását pszichológia szakra jelentkezik (és felvételt is nyer), azonban egyre inkább társadalmi kérdések érdeklik. Így kerül kapcsolatba a

„Társadalom szerkezetének hármas tagolódása” elmélettel, amiről mikor megtudja, hogy Rudolf Steiner-től származik, majdnem otthagyja az egészet. Később azonban mégis úgy dönt, hogy megpróbál részt venni ennek az elméletnek a gyakorlati megvalósításában és így elkerül egy négy nőből és két férfiből álló, atropozófiai alapokra épülő kis közösségbe, Wasserburgba, amit egy 62 éves „tanító” vezet. Az időt Rudolf Steiner műveinek tanulmányozásával illetve az általa ajánlott gyakorlatok (többé-kevésbé következetes) végzésével töltik. A csoportban felmerülő konfliktusokat megbeszéléssel, ill. Steiner „Hogyan szerezhethünk ismereteket a magasabb világokról?” c. műve segítségével próbálják megoldani. Gratenau ezt az időszakot a következőképp mutatja be (73. o.):

„Tulajdonképpen mindnyájan el akartuk végezni mindazokat a gyakorlatokat, amelyeket Steiner a »Magasabb világok ismerete« c. könyvében ajánl. Itt volt pl. a »visszatekintés az eltelt napra«, melynek az lett volna a rendeltetése, hogy bizonyos távolságból szemléljük önmagunkat, mint valami idegent. A szubjektív érzésektől függetlenül azután meg lehetne különböztetni a lényegeset a lényegtelenről. Ez azonban leírhatatlanul nehéz volt, és egyre növekvő problémáim mellett – 1978-ban született egy fiam, de még a terhesség idején el kellett válnom a gyermek apjától – szinte képtelen voltam a napjaimra visszatekinteni – mintegy hátulról előre – anélkül, hogy e »koncentrációs ficam« közben rettentően nyomorultul ne éreztem volna magamat. Mindig fennakadtam a késő délutáni órákon,

és a csőd és az elégtelenség állandó érzése kísért. Pedig annyira szerettem volna „feljebb kerülni”, tanulni gyakori kudarcaimból, hibáimból és csődjeimből és magammal boldogulni. Hiszen nem akartam mindig egyformán csődöt mondani.

Noha, vagy éppen azért, mert ezeket a gyakorlatokat soha nem végeztem el helyesen, ragaszkodtam éven át hitemhez, hogy jellememnek megjavulása bennük rejlik. »Ha ezeket a gyakorlatokat egyszer *valóban* helyesen végig tudnám csinálni, akkor egészen bizonyos, hogy megjavulnék.« Csak jóval később jöttem rá, hogy ez a hit illúzió volt.

A csoport többi tagjai is így érezhették magukat. Mindnyájan nagyon igyekeztek, de senki sem tudta *valóban*, következetesen és önállóan a gyakorlatokat véghezvinni, kivéve talán tanítónkat és az egyik idősebb asszonyt. Ennek ellenére meg voltunk győződve, hogy igen közel vagyunk az antropozófiához, és mások előtt is ezt állítottuk.”

Fokozatosan egész életét, minden gondolatát az antropozófia hatja át, minden tettét azon méri le:

„Steiner áttekinthetetlen művet hagyott maga után. Az emberi élet minden területével kapcsolatban olyan gondolatokat fejt ki, amelyek sok szempontból egészen újak tűnnek. Az olvasót már az is teljesen igénybe veszi, hogy gondolatainak, állításainak, érveinek, magyarázatainak áradatát egyszerűen felfogja (mégpedig »előítéllettől mentesen«, ahogy Steiner ezt megköveteli), azután megértse és magában elrendezze. Ellenkező gondolati tevékenységre

nem marad idő. Az olvasó egyszerűen nem jut hozzá, hogy megkérdezze: mi szól mindezek ellen? Láthatjuk-e mindezt más szemszögből is? Hogyan kell értenünk ezt a nagyon általános megfogalmazást?

Steiner maga minden »szellemi témát« több oldalról világít meg. Már gondolatainak kifejtése közben elébe megy a lehetséges ellenvetéseknek, és megcáfolja azokat. Az előre látott ellenvetésekkel kapcsolatos fejtegetései azután ismét csak olyan számosak és bonyolultak, hogy az olvasónak az a benyomása, csak a töredékét tudja és érti mindannak, amit Steiner tud és ért.” Ezen felül „...már gyakran könyveinek bevezetésében védelmezi tanításait ezzel az utalással: Aki úgy véli, hogy amit írok téves, hamis, az még nem értette meg, az még nem gondolkodik helyesen, annak gondolkodása még »régies«. Ez azt jelenti, hogy bárki csak akkor kritizálhatja, ha az egész tanítását megértette: az átfogó megértés azonban a közönséges ember számára csak a reinkarnáció által válik lehetővé, azaz több élet után.” (74-75. o.)

Ennek az lett az eredménye, hogy: „lelkemben teljesen összetörten és felbolydultan ott kellett hagynom Wasserburgot és vissza kellett térnem – kétéves fiammal a karomon – Brémába.” Csáládja és barátai támogatása nyomán élete külsőleg bizonyos mértékig megszilárdul, de ennek ellenére belsőleg még mindig üresnek érzi magát:

„Csak abban láttam kiutat, hogy végre egészen komolyan és minden következményt vállalva elkezdek foglalkozni Steiner műveivel. Végülis „A magasabb világok ismerete” c.

könyvében rejlett jellemem megváltoztatásának kulcsa, hogy ne jussak újra meg újra zsákutcába és ne mondjak csődöt mindenben.” (76. o.)

Újra el akarja kezdeni a gyakorlatokat, azonban ezekkel sem megy sokra. Kezd belefáradni a folytonos eredménytelen erőlködésbe:

„egyre inkább fölismertem és nyomasztóan éreztem, mily nagy volt a bűn, amelyet már most magamra vettem. Mennyi vétket kellene csupán ebből az életből az elkövetkezőben levezekelnem! Remélhetem-e egyáltalán, hogy inkarnációimnak vége szakad majd, amikor csak ebben az életemben, amelyben ún. „jó házból” való leánynak minden lehetőségem megvolt a szellemi fejlődéshez, mégis oly sok mindent rosszul csináltam, annyi bűnt magamra halmoztam? Ha most, a legkedvezőbb körülmények között is oly sok mindent elrontottam – hiszen csődjeim mindig másokat is sújtottak –, hogyan csökkenhet bármikor is vétkeim terhe?” (76-77. o.)

A lehetséges megoldás

Ilyen állapotban találkozik egy volt osztálytársnőjével, aki előtt nyíltan feltárja állapotát, vívódásait. Osztálytársnője – hívő keresztyén lévén – beszél neki arról, hogy hogyan segít neki a mindennapokban Jézus Krisztus, és Gratenaus el is fogadja meghívását egy keresztyén „vendégkonferenciára”. Benyomásairól így ír (81. o.):

„A konferencián igen mély benyomást tett rám, hogy férfiak is felálltak és nyíltan beszéltek személyes bűneikről. Ez legkevésbé sem

hatott kínosan. Az ember érezte, hogy mindezek már megharcolt, feldolgozott, meggyógyult dolgok. Néven is nevezték bűneiket. Nem általánosítottak, hogy »persze, minden ember bűnös«. Idáig ilyen nyíltságot kizárólag nőknél éltem át.

Mindez bizonyos mértékig meghittnek tűnt számomra. Ez teljesen megfelelt annak, amit Wasserburgban akartunk. Meg akartuk tanulni elfogadni önmagunkat és egymást, hibáinkkal együtt, semmit sem szépítve, mindent őszintén megvallva, s ugyanakkor nem vergődve önvád és kétségek között. Meg akartuk tanulni egymást bírálni, társainkat hibáikra figyelmeztetni, szerető, segítőkész módon. Ez a cél elérendőnek és helyesnek látszott számomra. De miért nem tudtam azután ennek ellenére a rólam szóló igazságot elhordozni?

...

A konferencia idején úgy tűnt megtaláltam ennek a fokozatos süllyedésnek az okát. Bennünk emberekben nincs olyan saját erőforrás, amely felülmúlná saját lehetőségeinket, és Jézus Krisztussal való közvetlen kapcsolat nélkül egyáltalán nem vagyunk abban a helyzetben, hogy hibáinkkal és sértő magatartásunkkal *saját* hibáinknak megfelelően kölcsönösen befogadjuk egymást.”

...

„Megértettem, hogy csakis úgy nézhetek szembe őszintén és becsületesen bűneimmel, ha tudom, hogy van számomra bocsánat, mégpedig valóban megtapasztalható, a bűn terhét eltávolító szabadítás, bűnbocsánat.”

„Végre megértettem, mit jelent: Jézus Krisztus azért halt meg a kereszten, hogy bűneink bocsánatot nyerjenek. Végre megértettem, hogy nekem és nekünk, és minden embernek végső szüksége volt egy ilyen áldozatra. Az ígélet, amelyet itt kaptam, így szólt: Ha Jézushoz fordulok bűneimmel, valamennyi csődömmel, akkor Ő megbocsát és meggyógyít. Ha ebben hiszek, akkor mag fogom tapasztalni, hogy egész életérzésem is megváltozik.” (79-80. o.)

Majd így folytatja:

„A pszichológiából és a pszichoterápiából tudtam, hogy az elnyomott büntudat megbetegíti az embert, depressziót, gyomorfekélyt okozhat. De miért nyomjuk el a büntudatot? Azt hiszem, azért, mert nem vagyunk képesek elviselni a tudatot, hogy bűnösök vagyunk. Miért nem tudjuk elviselni? Ennek oka valószínűleg az, hogy a materialista gondolkodású ember, aki Isten nélkül él, nem ismer – hadd mondjam ezúttal így – egy legfelső abszolút jó fórumot, amelytől bűnbocsánatot nyerhet. Bevallott bűne agyonnyomná őt. Ezért inkább félreteszi az útból, *kénytelen* elnyomni, ön maga és a világ elől is gondosan rejtegetni azt aényt, hogy ő nem büntelen.”

...

„Az én helyzetem is az volt, hogy a magam erejéből már semmi sem megy. Ha Jézus Krisztus azt mondja: »Nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.« (János evangéliuma, 15. rész, 5. vers), és én hiszek neki, akkor ebből semmi más nem következhet, minthogy üres kezekkel kell, hogy megálljak előtte.”

„Egyszerűen le sem tudom írni, milyen üdítő volt, a szó valódi értelmében véve, hogy magam előtt láthattam Jézus Krisztus követésének ezt a világos, egyenes útját. Nem kellett többé aggódnom amiatt, hogy a sokféle »igazságot kereső« mozgalom valamelyikében elmulasztom az igazság egy kis részletét – nem kellett már keressélnem és próbálkoznom. Az Úr Jézus mondja: »Én vagyok az út, az igazság és az élet« (János evangéliuma 14. rész, 6. vers). Ha pedig ez igaz, akkor út, igazság és élet nem lehet másban, sem a buddhizmusban, sem az iszlámban, sem a transzcendens meditációban, sem a csoportdinamikában, sem pedig az antropozófiában.” (81-82. és 84. o.)

Összefoglalás

A Waldorf-pedagógusok szinte kivétel nélkül jó szándékú, humanista emberek. Ezt nem lehet, de nem is akarom elvitatni. Írásommal pusztán arra szeretnék rámutatni, hogy milyen erők (okkult) hatnak az antropozófiában és bizonyos fókig (ha ritkán is) a Waldorf-iskolákban, illetve, hogy az egész ideológiája *eltávolít* a minden ember számára egyetlen megoldástól: az élő és feltámadott Úr Jézus Krisztustól.

* * *

Felhasznált irodalom

Modersohn Ernő: Az ördög igézetében; Evangéliumi Kiadó
Rudi Josuran: A spiritizmus fertőjében; Evangéliumi Kiadó
Christiane Gratenau: Rudolf Steinertől Jézus Krisztusig;
Evangéliumi Kiadó
U. Bäumer: Csak a lelkedet akarjuk!; Evangéliumi Kiadó
Herbert Hahn: Élményünk; Rudolf Steiner; Magyar Antropozófiai Társaság (kézirat)

AZ EVANGÉLIUMI KIADÓ 1998-ban megjelent könyvei

Cosmades, Th.:	Izmáel és fiai	
Fruchtenbaum, A.:	A három messiási csoda	
A jó vetés		
Bärend, I.:	Kimerem a tengert	
Heiner, W.:	Miért éppen Jézus Krisztus?	
Kovács Zsolt:	1914 – beteljesedett prófécia?	
Dr. Erdélyi Judit:	Ajtónyitás: vajon kinek?	
White, P.:	A buyufa alatt – 2. kiadás	
Gossweiler, A.:	Ezékiel próféta	
Morris, H.:	Jób csodálatos beszámolója	
Holzhausen, A.:	Bepillantás a bibliafordítás műhelyébe	
Müncher, W.:	Teremtés és bűneset	}
Campell, R. K.:	Sátán – az ellenség taktikája	
Brinke, G.:	A szent sátor szimbólumai	
Gibbs, A.:	Isten imádata	
Chambers, O.:	Bibliai etika	
Nee, W.:	Ülni, járni, állni	}
	A szolgáló.testvér	
A zárba illő kulcs – 2. kötet		
Gitt, W.:	Kezdetben volt az információ	
Wilder-Smith Prof.:	Aki gondolkozik, annak hinnie kell	
Liebi, R.:	Szavahihető-e a Biblia?	
Roy K.:	Az idegen szolgálégény	
Gooding Prof.:	Krisztus iskolájában	
Glashouwer, W. J. J.:	Így keletkezett a keresztyénség	
Müller-Bohn, J.:	S.O.S. – Titanic	} 2. kiadás
König, F.:	Van-e olajad?	
Scheunemann, V.+G.:	Boldogság és hűség egy életen át	
Peters, B.:	Sem diktatúra, sem demokrácia	
Gitt, W.:	Ha az állatok beszélni tudnának – 2. kiadás	
Schrupp, E.:	Izráel és a Messiás	
Isten mindent olyan szépek alkotott		
Tóth Eszter:	Egyedül	
Briem, Chr.:	Istennel a pusztában	}
	Istentől eltaszítottan?	
Gassmann, L.:	Jehova Tanúi	
Maharaj, R.–Hunt, D.:	Egy guru halála – 2. kiadás	

H